

УДК 780.616.433:78.071.2]:159.923.4](045)
DOI: 10.31318/2414-052X.2(59).2023.295422

МА ЛІНЬ

ORCID iD: 0000-0003-1180-4234

аспірантка кафедри теорії та історії музичного виконавства
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
(Київ, Україна)
malin.nmtau@gmail.com

ПСИХОЛОГО-ФІЗІОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ

ФОРМУВАННЯ ТА ПРОЯВУ

ІНДИВІДУАЛЬНОГО ВИКОНАВСЬКОГО СТИЛЮ ПІАНІСТА

Розглянуто сутність поняття «темперамент особистості» в контексті наукових теорій Гіппократа — Галена, А. Галлера, Г. Врісберга, С. Sigaud, Е. Кречмера, В. Мерліна, В. Небиліцина, І. Павлова та У. Шелдона. З'ясовано, що внутрішні процеси індивідуума залежать від вроджених рис означеного феномену, які віддзеркалюються у його зовнішній поведінці. Висвітлено специфіку впливу вроджених психолого-фізіологічних детермінант темпераменту піаніста на процеси формування та прояву його індивідуального виконавського стилю. Обґрунтовано положення, що засвідчують доцільність вивчення індивідуального виконавського стилю кожного піаніста як з позицій генезису, так і з позицій генетики, адже він залежить, перш за все, від вроджених, а не від набутих психолого-фізіологічних властивостей митця концертно-сценічної діяльності, які детермінують формування і прояв означеного феномену. Описано основні риси індивідуального виконавського стилю піаніста кожного типу темпераменту, формування та прояв яких «базується» на їх вроджених психолого-фізіологічних властивостях і тому відбувається за мінімальних затрат енергетично-часових ресурсів, а саме: віртуозність, емоційна стійкість до дії стресорів та врівноважений, але «яскраво-виражений» артистизм (за умови його підпорядкування емоційній сфері, а не інтелектуальній) — у піаніста-сангвініка; віртуозність та «яскраво-виражений» артистизм — у піаніста-холерика; емоційна стійкість до дії стресорів та інертно-врівноважений артистизм без ефектно-виражених комунікативних сценічних рухів навіть за умови їх підпорядкування емоційній сфері, а не інтелектуальній — у піаніста-флегматика. Доведено, що досягнення піаністами флегматичного та меланхолічного типів темпераменту «розсипчастого» виконання віртуозних творів та пасажів ускладнюється повільним перебігом у них як когнітивних, так і анатомо-фізіологічних процесів. Запропоновано перспективні напрями подальшого вивчення індивідуального виконавського стилю піаніста будь-якого типу темпераменту.

Ключові слова: індивідуальний виконавський стиль піаніста, темперамент піаніста, віртуозність, емоційна стійкість, артистизм, сценічні рухи.

Постановка проблеми... Кожному піаністу властивий індивідуальний виконавський стиль, який розкривається у манері як застосування технічно-виражальних засобів інтерпретації музичного твору, так і артистичного підсилення процесу донесення необхідної інформації слухачам/глядачам під час

концертно-сценічної діяльності. Означена манера як сукупність особливостей творчості митця детермінується, перш за все, його вродженими психолого-фізіологічними властивостями. Саме тому простежується необхідність у розгляді залежності означеного мистецтвознавчого феномену від цих властивостей з позицій різних теорій темпераменту особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... У сучасних наукових працях з мистецтвознавства індивідуальний виконавський стиль музиканта-інтерпретатора вивчається в контексті діалектичного, онтологічного та музично-функціонального методологічних підходів до дослідження означеного феномену (Катрич, 2000; Копилова, 1999; Москаленко, 2018; Сидоренко, 2018; Сухленко, 2011; Ткач, 2018 та інші).

Оперуючи вихідними положеннями діалектичного методологічного підходу до дослідження індивідуального виконавського стилю музиканта-інтерпретатора, науковці пов'язують означений феномен з його багаторівневою залежністю від національних рис, історичної періодизації та композиторських шкіл. Саме це надало змогу О. Катрич музично-виконавську стильову концентричність охарактеризувати з позицій системи «... музично-виконавського стилетворення, всі рівні якої (індивідуальний стиль музиканта-виконавця, національний музично-виконавський стиль, музично-виконавський стиль історичного періоду тощо) є одночасно і самостійними, і взаємопов'язаними. Тобто кожен стильовий рівень може розглядатись і як окрема субстанція, і як складова інших рівнів. Умовне зображення музично-виконавської стильової концентричності має вигляд системи кіл з різними радіусами, але спільним центром. Відповідно, стильові рівні отримують назву фаз музично-виконавської концентричності» (2000, с.5).

Онтологічний методологічний підхід до дослідження індивідуального виконавського стилю музиканта-інтерпретатора надає можливість науковцям розпізнати найважливіші риси означеного феномену з урахуванням не тільки загальноестетичного та музикознавчого розуміння понять «інтонація» і «інтонування», а й ідентичних рис композиторського творення та специфіки

слухацького сприйняття (Москаленко, 2018; Сидоренко, 2018; Сухленко, 2011; Ткач, 2018 та інші).

Відповідно до музично-функціонального методологічного підходу вивчення індивідуального виконавського стилю митця, науковці дійшли висновку, що доцільно розрізняти нестильову та стильову музично-виконавську інтерпретацію, де перша характеризується як творче явище, що функціонує на образно-естетичному та емоційному рівнях без чіткого відображення ідентичних як композиторських, так і власних рис, а друга (стильова) — як творче явище, функціонування якого зорієнтовано, перш за все, на осмислення/відображення різних аспектів композиторського стилю та на прояв рис власного стилю. О. Катрич (2000) зазначає, що у виконавській діяльності музикантів простежуються три різновиди стильової інтерпретації, а саме:

- стилізована інтерпретація, де при виконанні будь-якого твору митець дотримується цілеспрямованої установки на імітацію конкретного музично-історичного стилю його автора;

- стильна інтерпретація, в основі якої лежить дотримання цілеспрямованої установки на підпорядкування авторського стилю музичного твору художньо-естетичним цінностям культурно-історичної епохи виконавця;

- виконавська інтерпретація композиторського стилю, яка надає змогу митцю концертно-сценічної діяльності трактувати музичний твір з урахуванням творчого підходу до «тлумачення» рис індивідуального стилю композитора.

Натомість, аналіз науково-методичної літератури та вивчення досвіду концертно-сценічної діяльності піаністів надають змогу констатувати наявність певного протиріччя між їх бажанням максимально відображати в інтерпретації музичного твору авторський стиль композитора з урахуванням художньо-естетичних цінностей його культурно-історичної епохи, а також прагненням проявляти риси власного індивідуального виконавського стилю — та нерозробленістю в мистецтвознавстві технології цілеспрямованого розвитку у них таких рис на основі досягнень сучасної генетики щодо специфіки впливу

вроджених психолого-фізіологічних властивостей на злагодженість перебігу когнітивних процесів і емоційних станів особистості.

Отже, важливість цілеспрямованого розвитку індивідуального виконавського стилю піаніста та необхідність подолання вищевикладеної суперечності, а також недостатня розробленість науковцями означеної проблеми зумовили вибір теми дослідження — «Психолого-фізіологічні детермінанти формування та прояву індивідуального виконавського стилю піаніста».

Мета дослідження полягає у висвітленні специфіки впливу вроджених психолого-фізіологічних детермінант темпераменту піаніста на формування та прояв його індивідуального виконавського стилю. Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі **завдання**:

1) розглянути сутність поняття «темперамент особистості» в контексті різних наукових теорій;

2) з'ясувати специфіку впливу психолого-фізіологічних детермінант темпераменту піаніста на процеси формування та прояву його індивідуального виконавського стилю;

3) висвітлити основні риси індивідуального виконавського стилю піаніста кожного типу темпераменту, які «базуються» на його вроджених психолого-фізіологічних властивостях.

Виклад основного матеріалу дослідження... Проблемні питання формування та прояву індивідуального виконавського стилю піаніста турбували не одне покоління визначних виконавців та їх педагогів. Разом з тим, у сучасному мистецтвознавстві вони залишились невисвітленими. Втім, оперуючи вихідними положеннями праць І. Єргієва (2016), Я. Мільштейна (1983), Д. Юника (2009) та інших авторів, можна стверджувати: означений феномен залежить від особистісних рис музиканта-інтерпретатора, які доцільно розглядати не тільки з позицій генезису, а, перш за все, з позицій генетики, адже як формування, так і прояв індивідуального виконавського стилю піаніста залежить від його вроджених психолого-фізіологічних властивостей.

За дослідженнями ряду науковців, риси індивідуальності залежать від так званих властивостей темпераменту (*Buss & Plomin, 2015; Kretschmer, 1918; Nuwer, 2015; Pavlov, 1941; Sheldon, 1940*). Якщо спостерігати за піаністами у процесі їх виконавської діяльності, то можна побачити, що одним властива врівноваженість між процесами збудження та гальмування, а іншим — недотримання такого балансу, тому перші можуть діяти обмірковано, виважено, приховуючи свої почуття, а другі — імпульсивно з «вулканічним вибухом» таких почуттів. Всі піаністи відрізняються один від одного своєю зовнішньою реакцією на:

- тембральне забарвлення музичної палітри;
- мелодико-інтонаційні лінії одного й того ж музичного твору;
- зовнішні стресори концертно-сценічної діяльності тощо.

Є піаністи, які легко адаптуються до змінених умов концертно-сценічної діяльності, а є ті, хто таку зміну переживає дуже «гостро» і з великими труднощами пристосовується до нових умов. Звичайно, різним буває також індивідуальний темп перебігу психічних процесів: швидкий, повільний, млявий. Ці особливості піаністів проявляються не тільки в їхній розумовій діяльності, а й у звуковій «розсипчастості» відтворення віртуозних творів та пасажів.

Такі індивідуальні особливості виконавського стилю кожного піаніста пов'язані з його темпераментом (від лат. «*temperamentum*» — належне співвідношення частин), що є динамічною характеристикою його внутрішніх процесів, які віддзеркалюються у зовнішній поведінці.

Типологізація особистостей на основі тих чи інших універсальних критеріїв завжди була одним із основних драйверів розвитку багатьох галузей науки про людину. Зокрема, ще у Давній Греції філософи акцентували увагу на залежності поведінкових відмінностей у людей від певних істотних характеристик. Зокрема, видатному реформатору античної медицини Гіппократу (4–3 ст. до н.е.), а згодом його послідовнику Галену (1–2 ст. н.е.) належать перші спроби уточнення причин індивідуальних відмінностей в людській поведінці. Обидва лікарі обґрунтовували наявність прямої кореляції

між домінуванням в організмі людини певної рідини та приналежністю цій людині до одного з чотирьох типів темпераменту (чим і пояснюється відповідна термінологія). Так, у разі домінування в організмі жовтої жовчі (від грец. «*choie*» — жовч, отрута) людині властивий холеричний тип темпераменту, чорної жовчі (від грец. «*melania choie*» — чорна жовч) — меланхолічний тип темпераменту, крові (від лат. «*sanguis*» — кров) — сангвінічний тип темпераменту, а слизу (від грец. «*phlegma*» — мокрота) — флегматичний тип темпераменту. На думку давньогрецьких лікарів, здоровому організмові характерне оптимальне співвідношення вищезначених рідин, тоді як їх диспропорція постає однією з причин виникнення захворювань. Слід зазначити, що вихідні положення гуморальної теорії темпераменту Гіппократа — Галена (від лат. «*humor*» — волога, рідина) були частково доведені сучасними ендокринологічними дослідженнями. Зокрема, завдяки використанню новітніх клітинних технологій було виявлено наявність прямої кореляції між реактивністю, емоційною врівноваженістю і сензитивністю як провідними рисами темпераменту особистості та особливостями функціонування окремих клітин і системи органів індивідуума завдяки специфічним/неспецифічним продуктам проміжного обміну крові, лімфи, тканинної рідини тощо (Buss & Plomin, 2015; Pavlov, 1941).

Розвиваючи ключову ідею гуморальної теорії темпераменту Гіппократа — Галена, Аристотель акцентував увагу на обумовленості загальної рухової активності особистості характеристиками її крові — швидкістю згортання, ступенем густини й температурою. На думку видатного грецького філософа, носіями «теплої» крові є холерики, «легкої» — сангвініки, «рідкої» — флегматики, а «важкої» — меланхоліки. Доцільно наголосити, що специфіка кровоносної системи людини була провідним критерієм типологізації темпераментів аж до середини XVIII століття, не втрачаючи своєї актуальності навіть з появою альтернативних наукових підходів (Buss & Plomin, 2015). Більше того, на початку XX століття вихідні положення гуморальної теорії лягли в основу хімічної теорії темпераменту. Так, відомий німецький психолог і

психіатр *E. Kretschmer* (1918) пов'язував з «хімізмом крові» всі чотири виокремлені риси темпераменту особистості — сприйнятливість до подразників, емоційний настрій, швидкісний складник психічної діяльності та психомоторику. Японський дослідник Т. Фурукава на початку 30-х рр. XX століття експериментально довів взаємопов'язаність групи крові особистості з проявом у її поведінці домінуючих рис темпераменту, покладену в основу багатьох методик відбору й професійної підготовки фахівців різних видів діяльності (передусім спортсменів). Він наголошував, що провідним методом діагностики темпераменту є саме визначення хімічного складу крові (*Nuwer, 2015*).

На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій дієздатність вихідних положень гуморальної теорії темпераменту доводиться вже з використанням штучного інтелекту. Наприклад, японський дослідник *M. Kanazawa* (2020) шляхом проведення масового психологічного експерименту засвідчив можливість точного визначення групи крові особистості на основі опрацювання спеціально розробленою програмою масиву даних щодо домінуючих рис темпераменту у респондентів.

Альтернативою гуморальній теорії темпераменту постала започаткована в середині XVIII століття А. Галлером «фізіологічна» теорія, відповідно до якої темперамент людини детермінується силою та збудливістю кровоносних судин її організму. Таким чином, темперамент почав пов'язуватися дослідниками з якостями нервової системи. Учень Галлера, Г. Врісберг, обстоював вищевисвітлену позицію приписуванням полярних характеристик носіям діаметрально протилежних за екстра-інтроверсійним критерієм типів темпераменту. На його думку, флегмато-меланхолікам притаманні «тонкі» нерви, низький рівень збудливості органів чуття та «невеликий» мозок, тоді як холеро-сангвінікам — сильні й «товсті» нерви, високий рівень збудливості органів чуття і «великий» мозок (Палій, 2010).

Синтез теоретико-методологічних засад двох попередніх теорій темпераменту (гуморальної та «фізіологічної») уможливив виникнення на

початку XX століття конституційної теорії темпераменту. Її основоположник, французький лікар *C. Sigaud* (1904), обґрунтував експериментально апробовану типологію тілобудови особистості, яка прямо співвідноситься з темпераментом. На думку дослідника, між основними системами організму людини й системами зовнішнього середовища простежується прямий зв'язок: їжа постає закономірним джерелом реакцій травної системи особистості, повітря — джерелом системи дихання, фізичне середовище — джерелом моторних реакцій, а соціальне оточення — джерелом виникнення когнітивних реакцій. З огляду на вищевикладене *C. Sigaud* (1904) запропонував чотиритипну класифікацію тілобудови людини, диференціювавши травний, дихальний, мускульний та мозковий (церебральний) типи. Саме домінуванням однієї системи над іншими науковець пояснював виникнення специфічних реакцій особистості на дотичні до неї навколишні зміни.

Ідеї *C. Sigaud* (1904) були розвинуті *E. Kretschmer* (1918), який виданням у 1921 році дослідження «Будова тіла та характер» започаткував «конституційну» теорію темпераменту, відповідно до якої носіям одного з чотирьох типів тілобудови (лептосоматичного, пікнічного, атлетичного або диспластичного) притаманні певні психічні особливості:

- шизотиміки (люди з худим високим тілом, тендітною статуєю, високим зростом, пласкою грудною клітиною та овальним обличчям) схильні до емоційних коливань (роздратування ↔ пасивність), вперті, важко змінюють власні установки й переконання, низькоадаптивні, недостатньо комунікабельні та схильні до абстракції;

- циклотиміки (люди з круглою формою голови, короткою шиєю та значними жировими відкладеннями в тілобудові) мають реалістичні світоглядні позиції й комунікабельні, однак при цьому важко прогнозовані через різкі зміни настрою;

- іксотиміки (люди з пропорційною тілобудовою, розвиненою мускулатурою, широкими плечима і вузькими стегнами) відзначаються стриманістю в невербальній комунікації (міміці та жестах), гнучкістю мислення,

низьким ступенем адаптивності до змін і зовнішньою невразливістю, яка межує з регулярним накопичуванням негативних емоцій та їх «скомпресованим» вивільненням.

Слід зазначити, що біологічні типи людини (типи темпераменту) *E. Kretschmer* (1918) диференціював на субтипи, тим самим конкретизуючи ступінь домінування в поведінці особистості тих чи інших характерних особливостей. Наприклад, шизотиміків він розподіляв на гіперестетичних (надмірно чутливих), «шизотимних середніх» (раціонально послідовних і емоційно «холодних») та анестетичних (байдуже-холодних і педантичних). Субтипами циклотиміків є гіпоманічний (наполегливий, комунікабельний і веселий), практичний (активний, однак з нестійким настроєм) та депресивний (дбайливий і комунікабельний, проте з надмірною потребою в схваленні власних дій).

Типологія *E. Kretschmera* (1918) залишається надзвичайно популярною на теренах Західної Європи, тоді як у Сполучених Штатах Америки і сусідніх державах її альтернативою виступає сформульована в середині минулого століття морфологічна теорія авторства *W. Sheldon* (1940). Взявши за основу назви зародкових листків (ендодерми, мезодерми та ектодерми), із яких розвиваються всі елементи тіла людини, американський психолог виділив три кардинально відмінних типи соматичної конституції: ендоморфний, мезоморфний та екторморфний. Ендоморфному типові притаманне домінування жирової тканини й переважаючий розвиток внутрішніх органів, мезоморфному типові — навпаки, розвиненість м'язової тканини й міцне тіло, а екторморфному — надмірна довжина кінцівок у поєднанні зі слабкою мускулатурою й тендітною статуєю.

Конституційні типології темпераменту (*C. Sigaud*, *E. Kretschmer* та *W. Sheldon*) все ще зберігають свій вплив на психологію диференційних відмінностей навіть на сучасному етапі розвитку науки, проте піддаються активній критиці через віднесення до першопричин поведінкових реакцій людини недостатньо релевантних для цього систем організму.

Подолання означеної невідповідності стало можливим на основі теоретичного й експериментального обґрунтування провідної ролі центральної нервової системи в детермінації поведінки особистості. В ході дослідження умовно-рефлекторних реакцій тварин, видатний фізіолог *I. Pavlov* (1941) акцентував увагу на вираженні індивідуальних поведінкових відмінностей у швидкості й точності утворення умовних реакцій (позитивних/гальмівних), їх інтенсивності, спроможності адекватно реагувати на зміни подразників тощо. Серед фундаментальних властивостей нервових процесів він надавав пріоритетності збудженню й гальмуванню та їх трьома основним дуальним параметрам: силі — слабкості, врівноваженості — неврівноваженості та рухливості — інертності. Під силою нервової системи дослідник розумів її працездатність, яка знаходить свій прояв передусім у функціональній витривалості (спроможності нервової системи витримувати сильні збудження). Врівноваженість нервових процесів *I. Pavlov* (1941) трактував як оптимальний баланс між процесами збудження та гальмування, а шкалу «рухливість — інертність» розглядав в аспекті швидкості взаємозміни процесів збудження і гальмування. Таким чином, аналіз конфігурацій вищезначених параметрів дозволив виділити чотири найпоширеніших типи нервової системи — один слабкий та три сильних (нестримний, живий і спокійний типи).

Відповідно до теорії *I. Pavlov* (1941), саме темперамент виступає домінуючою характеристикою нервової системи особистості, маючи прямий чи опосередкований вплив на її діяльність. Разом з тим, визнаючи «генотип індивідуума» (вроджений тип нервової системи людини) визначником рухливості та стійкості психічних процесів, дослідник акцентував увагу на паралельній детермінованості поведінки особистості соціальними факторами.

Вищезначена типологія темпераменту частково корелює з гуморальною теорією темпераменту Гіппократа — Галена, адже за *I. Pavlov* (1941), холерик є сильним і неврівноваженим типом, сангвінік — сильним, врівноваженим і рухливим типом, флегматик — сильним, врівноваженим, але інертним типом, тоді як меланхолік — єдиним слабким типом темпераменту.

Вихідні положення теорії І. Павлова дали початок цілій серії лабораторних досліджень когнітивних і нервових процесів особистості авторства Б. Теплова, В. Небиліцина, В. Мерліна та ряду інших науковців. Зокрема, В. Небиліцин, синергійно доповнивши ідеї фізіології вищої нервової діяльності ідеями диференціальної психології (психології індивідуальних відмінностей), започаткував принципово новий напрям — диференційну психофізіологію. Саме вивченню нервових процесів особистості в такому ракурсі слід завдячувати обґрунтуванням змісту таких рис темпераменту, як лабільність, динамічність та здатність до концентрації (Мерлін, 1980; *Tepllov & Nebylitsyn*, 1963). Більше того, одночасно з науковою школою Теплова — Небиліцина активний розвиток отримали ще дві наукових парадигми: дослідження темпераменту особистості на основі співставлення властивостей структур головного мозку (Сімонов, 1981) та в аспекті взаємопов'язаності всіх властивостей особистості у їх інтегральній своєрідності (*Rusalov*, 2018).

Отже, узагальнюючи всю вищевикладену інформацію стосовно дослідження типів темпераменту науковцями різних країн світу у контексті історичних періодів, гіпотетично можна зазначити, що формування та прояв індивідуального виконавського стилю піаніста залежить від таких психолого-фізіологічних детермінант, як:

- 1) активність — міра інтенсивності й тривалості поведінкових актів особистості при подоланні перешкод;
- 2) реактивність — інтенсивність емоційної реакції особистості на зовнішні/внутрішні подразники;
- 3) сенситивність — сила впливу подразника, необхідна й достатня для досягнення певної реакції;
- 4) лабільність — швидкість виникнення й перебігу процесів збудження і гальмування;
- 5) темп реакцій — швидкість перебігу психічних процесів особистості;
- 6) пластичність — гнучкість нервової системи особистості та легкість її пристосування до нових умов;

7) ригідність — антипод пластичності, пов'язаний з проявами інертності й дезадаптивності при зміні умов діяльності;

8) екстраверсія — направленість особистості на світ реально існуючих об'єктів та цінностей з одночасним тяжінням до розширення комунікативного кола;

9) інтроверсія — спрямованість особистості на суб'єктивні переживання, схильність до самоаналізу і, як наслідок, зниження рівня комунікабельності;

10) емоційна збудливість — чутливість нервової системи особистості до дії зовнішніх/внутрішніх подразників.

Висновки.

1. Науковцями різних теорій темпераменту (Гіппократа — Галена, А. Галлера, Г. Врісберга, *C. Sigaud*, *E. Kretschmer*, В. Мерліна, В. Небиліцина, *I. Pavlov*, *W. Sheldon* та інших) доведено, що внутрішні процеси індивідуума залежать від вроджених рис досліджуваного феномену. Означені процеси є динамічними утвореннями, що віддзеркалюються у його зовнішній поведінці.

2. Індивідуальний виконавський стиль кожного піаніста доцільно розглядати як з позицій генезису, так і з позицій генетики, адже він залежить, перш за все, від вроджених, а не набутих психолого-фізіологічних властивостей митця концертно-сценічної діяльності, які детермінують формування і прояв означеного феномену.

3. Вроджені психолого-фізіологічні детермінанти піаніста сангвінічного типу темпераменту надають йому змогу за мінімальних затрат енергетично-часових ресурсів сформувати та проявляти такі риси індивідуального виконавського стилю, як:

- віртуозність (за умови оптимального використання вроджених властивостей виконавського апарату), адже такому митцю властива висока швидкість перебігу когнітивних та анатомо-фізіологічних процесів;

- емоційну стійкість до дії стресорів, які «супроводжують» концертно-сценічну діяльність;

- врівноважений, але «яскраво-виражений» артистизм (за умови його підпорядкування емоційній сфері, а не інтелектуальній).

Вроджені психолого-фізіологічні детермінанти піаніста холеричного типу темпераменту надають йому змогу сформувати та проявляти риси індивідуального виконавського стилю, наближені за змістом і формою до рис митця-інтерпретатора сангвінічного типу темпераменту, за виключенням ознак врівноваженого артистизму. Окрім цього, формування емоційної стійкості до дії стресорів у піаніста холеричного типу темпераменту має здійснюватись за спеціально розробленою методикою, тобто вимагає додаткових зусиль для цілеспрямованого становлення та розвитку (набуття) необхідних психолого-фізіологічних детермінант.

Вроджені психолого-фізіологічні детермінанти піаніста флегматичного типу темпераменту надають йому змогу за мінімальних затрат енергетично-часових ресурсів сформувати та проявляти такі риси індивідуального виконавського стилю, як:

- емоційна стійкість до дії стресорів, які «супроводжують» концертно-сценічну діяльність митця;

- інертно-врівноважений артистизм, але без ефектно виражених комунікативних сценічних рухів навіть за умови їх підпорядкування емоційній сфері, а не інтелектуальній.

Вроджені психолого-фізіологічні детермінанти піаніста меланхолічного типу темпераменту надають йому змогу за мінімальних затрат енергетично-часових ресурсів сформувати та проявляти риси індивідуального виконавського стилю, наближені за змістом і формою до рис митця-інтерпретатора флегматичного типу темпераменту, за виключенням емоційної стійкості до дії стресорів, які «супроводжують» концертно-сценічну діяльність митця. Окрім цього, артистизму піаніста меланхолічного типу темпераменту завжди бракує не тільки ефектно виражених комунікативних сценічних рухів, а й врівноваженого перевтілення в художній образ музичного твору.

Досягнення піаністами флегматичного та меланхолічного типів темпераменту «розсипчастого» виконання віртуозних творів та пасажів ускладнюється повільним перебігом у них як когнітивних, так і анатомо-фізіологічних процесів.

Перспективи подальших розвідок... Звичайно, викладена інформація стосовно специфіки впливу психолого-фізіологічних детермінант темпераменту піаніста на формування та прояв його індивідуального виконавського стилю не в повному обсязі розкриває усі аспекти означеної проблеми. Разом з тим, вона може слугувати основою для подальшого вивчення індивідуального виконавського стилю піаніста будь-якого типу темпераменту, адже за її межами залишився розгляд проблемних питань, які потребують не генетичного, а генезисного методологічного підходу до їх вивчення.

Список використаної літератури і джерел

1. Єргієв, І. Д., 2016. *Артистичний універсум музиканта-інструменталіста кінця ХХ – початку ХХІ століття*. Дис. д-ра мистецтвознавства. Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової.
2. Катрич, О. Т., 2000. *Індивідуальний стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти)*. Автореф. дис. канд. мистецтвознавства. Національна музична академія України імені П. І. Чайковського.
3. Копылова, С., 1999. Национально-психологический комплекс — ядро исполнительского стиля. *Стиль музичної творчості: естетика, теорія, виконавство: збірка статей. Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*, 37, сс.257–264.
4. Мерлин, В. С., 1980. Проблемы интегрального исследования индивидуальности человека. *Психологический журнал*, 1(1), сс.58–71.
5. Мильштейн, Я., 1983. *Вопросы теории и истории исполнительства*. Москва: Советский композитор.
6. Москаленко, В. Г., 2018. Про індивідуально-стильові засади музичного авторства. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*, 123, сс.7–16.
7. Палій, А. А., 2010. *Диференціальна психологія*. Київ: Академвидав.
8. Сидоренко, О. Ю., 2018. *Індивідуальний виконавський стиль в системі ансамблевого музичування (на прикладі камерної скрипкової сонати)*. Дис. канд. мистецтвознавства. Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського.
9. Симонов, П. В., 1981. *Эмоциональный мозг*. Москва: Наука.
10. Сухленко, И. Ю., 2011. *Исполнительский стиль В. Горовица в русле развития романтической традиции*. Дис. канд. мистецтвознавства. Харківський державний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського.
11. Ткач, Ю. С., 2018. Індивідуальний виконавський стиль диригента-хормейстера як предмет теоретичного дослідження. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 3, сс.359–366.
12. Юник, Д. Г., 2009. *Виконавська надійність музикантів: зміст, структура і методика формування*. Київ: ДАКККиМ.

13. Buss, A. and Plomin, R., 2015. *Temperament. Early developing personality traits*. London–New York: Psychology press.
14. Kanazawa, M., 2020. ABO Blood type and personality traits: evidence from large-scale surveys in japan with AI, [online]. Available at: <https://advance.sagepub.com/articles/preprint/ABO_Blood_Type_and_Personality_Traits_Evidence_from_Large-scale_Surveys_in_Japan/12410228/2> [accessed: 15 January 2023].
15. Kretschmer, E., 1918. *Der sensitive Beziehungswahn. Ein Beitrag zur Paranoiafrage und zur Psychiatrischen Charakterlehre*. Berlin: Springer.
16. Nuwer, R., 2011. You are what you bleed: in Japan and other east Asian countries some believe blood type dictates personality. *Scientific american*, February, [online]. Available at: <https://blogs.scientificamerican.com/guest-blog/you-are-what-you-bleed-in-japan-and-other-east-asian-countries-some-believe-blood-type-dictates-personality/> [accessed: 20 February 2023].
17. Pavlov, I. P., 1941. *Lectures on conditioned reflexes. Vol. 2. Conditioned reflexes and psychiatry*. New York: International Publishers.
18. Rusalov, V., 2018. Functional systems theory and the activity-specific approach in psychological taxonomies. *Royal Society*, 373(1744), [online]. Available at: <<https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rstb.2017.0166>> [accessed: 02 February 2023]. <https://doi.org/10.1098/rstb.2017.0166>
19. Scorsese, M., 2019. I Said Marvel Movies Aren't Cinema. Let Me Explain, *The New York Times*, [online]. Available at: <<https://www.nytimes.com/2019/11/04/opinion/martin-scorsese-marvel.html>> [accessed: 06 April 2022].
20. Sheldon, W. H., 1940. *The varieties of human physique: An introduction to constitutional psychology*. New York: Harper & Brothers.
21. Sigaud, C., 1904. *La forme humaine*. Paris: Maloine.
22. Teplov, B. M. and Nebylitsyn, V. D., 1963. Experimental study of properties of the nervous system in man. *Journal of Highest Nervous Activity*, 13, pp. 789–797.

References

1. Yerhiev, I. D., 2016. The artistic universe of a musician-instrumentalist of the late XX – early XXI century. Doctor in Art History. Thesis. Odessa National Music Academy named after A. V. Nezhdanova.
2. Katrych, O. T., 2000. Individual style of the musician-performer (theoretical and aesthetic aspects). Ph.D. in Art History. Abstract of Thesis. Tchaikovsky National Academy of Music of Ukraine.
3. Kopylova, S., 1999. Natsional'no-psikhologicheskii kompleks — yadro ispolnitel'skogo stilya. Styl muzychnoi tvorchosti: estetyka, teoriia, vykonavstvo: zbirka statei [National psychological complex — the core of the performing style]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*, 37, pp.257–264.
4. Merlin, V. S., 1980. Problemy integral'nogo issledovaniya individual'nosti cheloveka [Problems of integral research of human individuality]. *Psikhologicheskii zhurnal*, 1(1), pp.58–71.
5. Mil'shtein, Ya., 1983. Voprosy teorii i istorii ispolnitel'stva [Questions of the theory and history of performing]. Moskva: Sovetskii kompozitor.
1. Moskalenko, V. H., 2018. Pro indyvidualno-stylovi zasady muzychnoho avtorstva [About individual stylistic principles of musical authorship]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho*, 123, pp.7–16.
2. Palii, A. A., 2010. *Dyferentsialna psykholohiia* [Differential psychology]. Kyiv: Akademydav.
3. Sydorenko, O. Yu., 2018. *Indyvidualnyi vykonavskiy styl v systemi ansamblevoho muzykuvannia (na prykladi kamernoi skrypkovoi sonaty)*. Ph.D. in Art History. Thesis. Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky.
4. Simonov, P. V., 1981. *Emotsional'nyi mozg* [The emotional brain]. Moskva: Nauka.

5. Sykhlenko, Y. Yu., 2011. *V. Horowitz's performing style in line with the development of the romantic tradition*. Ph.D. in Art History. Thesis. Kharkiv National I.P. Kotlyarevsky University of Arts.
6. Tkach, Yu. S., 2018. Indyvidualnyi vykonavskiy styl dyryhenta-horeimeistera yal predmet teoretychnoho doslidzhennia [Individual performance style of the conductor-choirmaster as a subject of theoretical research]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mustetstv*, 3, pp.359– 366.
7. Yunyk, D. H., 2009. *Vykonavska nadiinist muzykantiv: zmist, structura i metodyka formuvannia* [Performing musicians reliability: content, structure and methods of forming]. Kyiv: DAKKiM.
8. Buss, A. and Plomin, R., 2015. *Temperament. Early developing personality traits*. London–New York: Psychology press.
9. Kanazawa, M., 2020. ABO Blood type and personality traits: evidence from large-scale surveys in japan with AI, [online]. Available at: <https://advance.sagepub.com/articles/preprint/ABO_Blood_Type_and_Personality_Traits_Evidence_from_Large-scale_Surveys_in_Japan/12410228/2> [accessed: 15 January 2023].
10. Kretschmer, E., 1918. *Der sensitive Beziehungswahn. Ein Beitrag zur Paranoiafrage und zur Psychiatrischen Charakterlehre*. Berlin: Springer.
11. Nuwer, R., 2011. You are what you bleed: in Japan and other east Asian countries some believe blood type dictates personality. *Scientific american*, February, [online]. Available at: <https://blogs.scientificamerican.com/guest-blog/you-are-what-you-bleed-in-japan-and-other-east-asian-countries-some-believe-blood-type-dictates-personality/> [accessed: 20 February 2023].
12. Pavlov, I. P., 1941. *Lectures on conditioned reflexes. Vol. 2. Conditioned reflexes and psychiatry*. New York: International Publishers.
13. Rusalov, V., 2018. Functional systems theory and the activity-specific approach in psychological taxonomies. *Royal Society*, 373(1744), [online]. Available at: <<https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rstb.2017.0166>> [accessed: 02 February 2023]. <https://doi.org/10.1098/rstb.2017.0166>
14. Sigaud, C., 1904. *La forme humaine*. Paris: Maloine.
15. Sheldon, W. H., 1940. *The varieties of human physique: An introduction to constitutional psychology*. New York: Harper & Brothers.
16. Teplov, B. M. and Nebylitsyn, V. D., 1963. Experimental study of properties of the nervous system in man. *Journal of Highest Nervous Activity*, 13, pp. 789–797.
17. Scorsese, M., 2019. I Said Marvel Movies Aren't Cinema. Let Me Explain, *The New York Times*, [online]. Available at: <<https://www.nytimes.com/2019/11/04/opinion/martin-scorsese-marvel.html>> [accessed: 06 April 2022].

MA LIN

ORCID iD: 0000-0003-1180-4234

*Postgraduate Student at the Department of
Theory and History of Music Performance
at P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
malin.nmau@gmail.com*

PSYCHOLOGICAL AND PHYSIOLOGICAL DETERMINANTS OF THE FORMATION AND MANIFESTATION OF A PIANIST'S INDIVIDUAL PERFORMANCE STYLE

The author examines the essence of the concept "personal temperament" taking into account the context of the scientific theories developed by Hippocrates - Galen, A. Haller, H. Vrisberg, S. Sigaud, E. Krechmer, B. Merlin, V. Nebylitsyn, I. Pavlov, and U. Sheldon. The internal processes of every individual depend on the innate features of the given phenomenon, which are reflected in his external behavior. The specificity of the impact of innate psychological and physiological determinants of a pianist's temperament is a significant factor in the process that causes the formation and manifesting his individual performance style. There are provisions that testify to the expediency of studying the individual performance style of each pianist both from the standpoint of genesis and from the standpoint of genetics, because it depends, first of all, on the innate, and not on the acquired, psychological and physiological properties of the artist of concert and stage activity, which determine formation and manifestation of this phenomenon. The author describes the main features of the individual performance style of a pianist of each type of temperament, the formation and manifestation of which is "based" on their innate psychological and physiological properties and therefore takes place with minimal expenditure of energy and time resources, namely: virtuosity, emotional resistance to stress, balanced, but "brightly expressed" artistry (provided it is subordinated to the emotional sphere, not the intellectual) - in a sanguine pianist; virtuosity and "brightly expressed" artistry - in a choleric pianist; emotional resistance to the effects of stress and inert and balanced artistry without effective and expressive communicative stage movements, even if they are subordinated to the emotional sphere, not the intellectual one - in a phlegmatic pianist. Pianists who have a phlegmatic and melancholic type of temperament produce a "crumbly" performance of virtuoso works and passages, which is explained by the complicated slow course of both cognitive and anatomical-physiological processes in them. For the purpose of further investigations, the article offers promising directions for continuing the study of the individual performance style of a pianist of any type of temperament.

Keywords: individual performance style of a pianist, temperament of a pianist, virtuosity, emotional stability, artistry, stage movements.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2023 р.